

شاخص آزادی اقتصادی ایران در سال ۲۰۲۱

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

معاونت بررسی‌های اقتصادی

تهیه کننده: مهسا رجبی نژاد

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

فروردین ۱۴۰۰

از طریق ایمیل زیر می‌توانید پیشنهادها و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

Economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

چکیده

آزادی اقتصادی موجب رونق بیشتر می‌شود. شاخص آزادی اقتصادی، رابطه مثبت بین آزادی اقتصادی و تحقق انواع اهداف مثبت اجتماعی و اقتصادی را نشان می‌دهد. آرمان‌های آزادی اقتصادی به شدت با جوامع سالم‌تر، محیط‌های تمیزتر، سرانه ثروت بیشتر، توسعه انسانی، دموکراسی و رفع فقر در ارتباط است. شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج بر اساس ۱۲ عامل کمی و کیفی اندازه‌گیری می‌شود که در چهار دسته اصلی حاکمیت قانون، اندازه دولت، کارایی تنظیم‌گری و بازارهای باز، طبقه‌بندی شده‌اند. در سال ۲۰۲۱، امتیاز شاخص آزادی اقتصادی ایران ۴۷,۲ بوده که این کشور را در رتبه ۱۶۸ جهان در این شاخص قرار می‌دهد. در سال ۲۰۲۱، امتیاز کلی ایران با ۲ درجه کاهش همراه بوده که دلیل اصلی آن کاهش اثربخشی قضایی است. ایران در میان ۱۴ کشور منطقه خاورمیانه و آفریقای شمالی در رتبه آخر قرار دارد و امتیاز کلی آن بسیار کمتر از میانگین منطقه‌ای و جهانی است.

آزادی اقتصادی حق اساسی هر انسانی در کنترل کار و دارایی خود است. در جامعه‌ای که از نظر اقتصادی آزاد است، افراد آزاد هستند که به هر روشی که بخواهند کار، تولید، مصرف و سرمایه‌گذاری کنند. در جوامع آزاد از نظر اقتصادی، دولت‌ها به کار، سرمایه و کالاها اجازه حرکت آزادانه را می‌دهند و از اعمال اجبار یا محدودیت در آزادی فراتر از حد لازم برای محافظت از آزادی اشخاص، خودداری می‌کنند. آزادی اقتصادی موجب رونق بیشتر می‌شود. شاخص آزادی اقتصادی، رابطه مثبت بین آزادی اقتصادی و تحقق انواع اهداف مثبت اجتماعی و اقتصادی را نشان می‌دهد. آرمان‌های آزادی اقتصادی به شدت با جوامع و محیط‌های سالم‌تر، سرانه ثروت بیشتر، توسعه انسانی، دموکراسی و رفع فقر در ارتباط است. شاخص آزادی اقتصادی بر اساس ۱۲ عامل کمی و کیفی اندازه‌گیری می‌شود که در چهار دسته اصلی طبقه‌بندی شده‌اند:

در سال ۲۰۲۱، امتیاز شاخص آزادی اقتصادی ایران ۴۷٫۲ بوده که این کشور را در رتبه ۱۶۸ جهان در این شاخص قرار می‌دهد. در سال ۲۰۲۱، امتیاز کلی ایران ۲ درجه کاهش همراه بوده که دلیل اصلی آن کاهش عملکرد قضایی است. ایران در میان ۱۴ کشور منطقه خاورمیانه و آفریقای شمالی در رتبه آخر قرار دارد و امتیاز کلی آن بسیار کمتر از میانگین منطقه‌ای و جهانی است.

اقتصاد ایران که از سال ۱۹۹۶ برای اولین بار در فهرست تعیین شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج قرار گرفت، همچنان در وضعیت سرکوب‌شده باقی مانده است. دولت و گروه‌های قدرتمند که بر اقتصاد تسلط دارند و بیشتر با نهادهای امنیتی و مذهبی مرتبط هستند، عمدتاً مخالف آزادسازی اقتصادی و همکاری مجدد با تجارت بین‌المللی هستند.

رتبه در منطقه	رتبه در جهان
۱۴	۱۶۸
وضعیت شاخص آزادی اقتصادی سرکوب شده	

تاثیر کوید-۱۹

از سوم ژانویه ۲۰۲۰ تا ۵ آوریل ۲۰۲۱ تعداد ۶۳۱۶۰ نفر در ایران بر اثر همه‌گیری کووید-۱۹ جان خود را از دست داده‌اند.

امتیاز شاخص آزادی اقتصادی ایران

۴۷,۲

۲-

میانگین جهانی

۶۱,۶

۶۲,۶

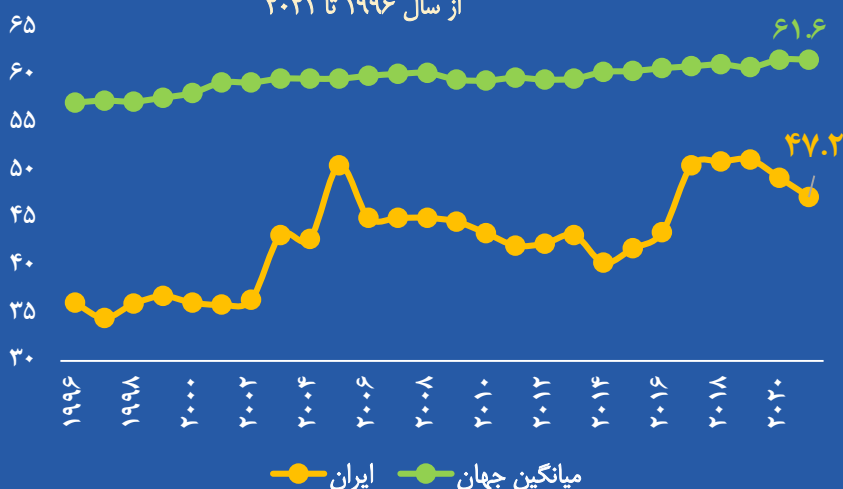
میانگین منطقه (خاورمیانه و شمال آفریقا)

۱۱,۱+ تغییر امتیاز شاخص نسبت به سال ۱۹۹۶

اقتصاد ایران، یکی از پیشرفته‌ترین اقتصادهای خاورمیانه تا قبل از سال ۱۹۷۹ بود اما از آن زمان به بعد این کشور با سو مدیریت و تحریم‌های بین‌المللی مواجه شده است. ایران دارای دومین ذخایر بزرگ گاز طبیعی جهان و چهارمین ذخایر نفت خام جهان است. اگرچه توافق هسته‌ای ۲۰۱۵ به طور مختصر به این کشور اجازه توسعه صادرات نفت، جذب سرمایه‌گذاری خارجی بیشتر و افزایش تجارت را داد، اما تحریم‌های آمریکا که پس از خروج واشنگتن از توافق برجام در ماه می ۲۰۱۸ صادر شد، صادرات نفت ایران را کاهش و این کشور را به سمت رکود اقتصادی عمیق تر سوق داد.

همانطور که از نمودار ۱ مشخص است، از ابتدای سال ۱۹۹۶ امتیاز شاخص آزادی اقتصادی ایران همواره از میانگین جهانی کمتر بوده است. طی دوره زمانی مذکور امتیاز ایران با فراز و نشیب‌های زیادی همراه بوده و روند صعودی آن که از سال ۲۰۱۴ آغاز شده بود، در سال ۲۰۲۰ متوقف شده و در سال ۲۰۲۱ به ۴۷,۲ رسیده است.

نمودار ۱. روند امتیاز ایران در شاخص آزادی اقتصادی از سال ۱۹۹۶ تا ۲۰۲۱

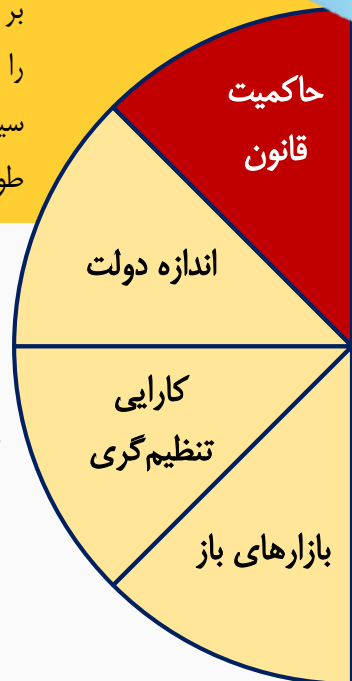

منبع: بنیاد هریتیج

نگاه کلی

بر اساس قانون مدنی ایران، حقوق مالکیت به رسمیت شناخته شده، اما به دولت اجازه می‌دهد اموال برخی گروه‌ها و اقلیت‌ها را مصادره کند. سیستم قضایی مستقل از حاکمیت نیست و برای خاموش کردن منتقدان و اتهام جرایم "اقتصادی" مخالفان سیاسی هم مورد استفاده قرار می‌گیرد. فساد نهاده‌ها بوده و مجازات‌های کیفری برای فساد وجود دارد، اما دولت آنها را به طور صلاح‌دیدگی اعمال می‌کند.

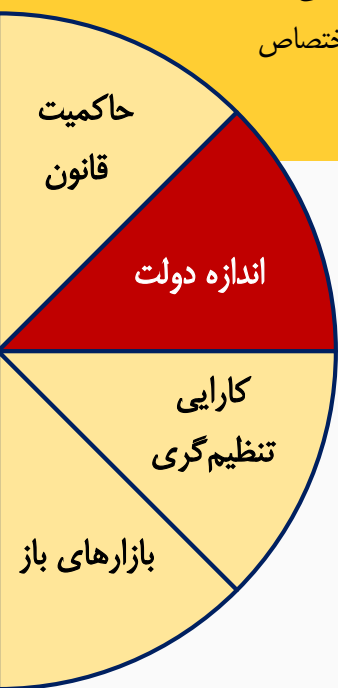
نمودار ۲، امتیاز ایران در زیرشاخص‌های حاکمیت قانون در سال ۲۰۲۱

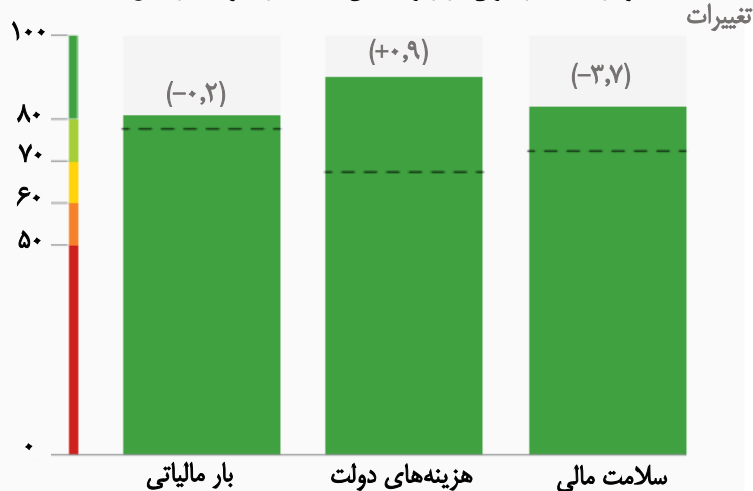
همانطور که ملاحظه می‌شود ایران در کلیه زیرشاخص‌های حاکمیت قانون امتیازی پایین‌تر از میانگین جهانی دارد. همچنین هر سه زیر شاخص تمامیت دولت، اثربخشی قضایی و حقوق مالکیت نسبت به سال ۲۰۱۹ با کاهش در امتیاز مواجه شده‌اند.

منبع: بنیاد هریتیج

در ایران بالاترین نرخ مالیات بر درآمد اشخاص ۳۵ درصد، بالاترین نرخ مالیات شرکتها ۲۵ درصد و مالیات‌های دیگر شامل مالیات بر ارث و املاک و مستغلات هستند. بار مالیاتی معادل ۸,۴ درصد از کل درآمد داخلی است. هزینه‌های دولت طی سه سال گذشته و کسری بودجه به طور متوسط به ترتیب ۱۸,۱ درصد و ۳,۱ درصد از کل تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص داده است. بدهی عمومی نیز معادل ۲۹,۷ درصد تولید ناخالص داخلی است.

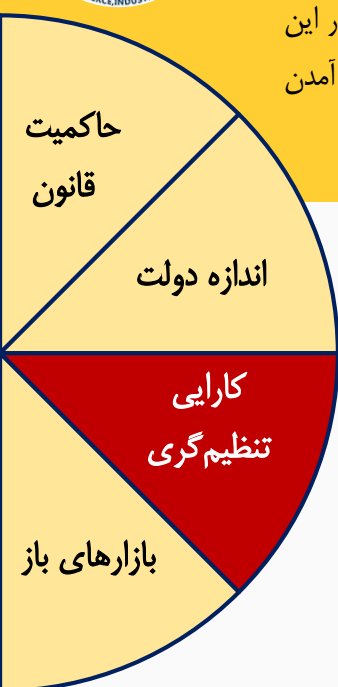
نمودار ۳، امتیاز ایران در زیرشاخص‌های اندازه دولت در سال ۲۰۲۱

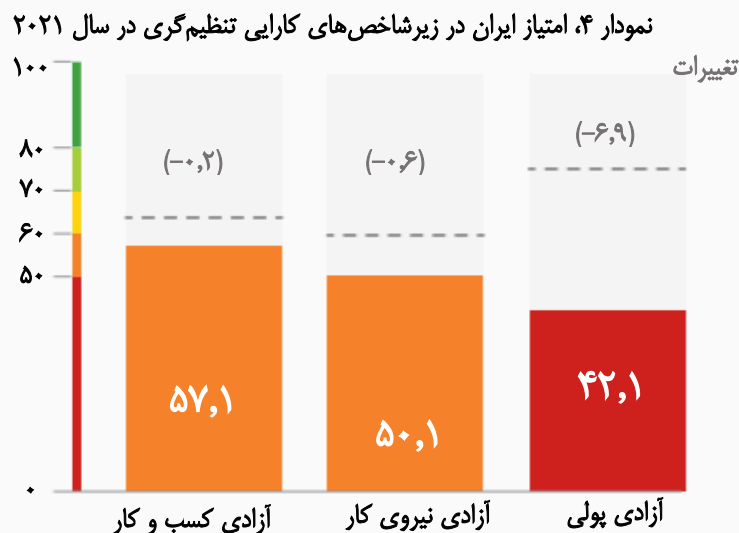
امتیاز ایران در کلیه زیرشاخص‌های اندازه دولت بالاتر از میانگین جهانی قرار دارد. وضعیت دو زیرشاخص سلامت مالی و بار مالیاتی نسبت به سال ۲۰۱۹ بدتر شده در حالی که امتیاز ایران در هزینه‌های دولت نسبت به سال مذکور بهبود یافته است.

منبع: بنیاد هریتیج

مالکیت دولت و کنترل غیرمستقیم بنگاه‌ها در ایران، باعث از بین رفتن بخش خصوصی می‌شود. مشارکت نیروی کار در این کشور کم است. در سال ۲۰۲۰، در شرایطی که اقتصاد تحت فشار شدید تحت تأثیر تحریم‌های مجدد آمریکا و پایین آمدن قیمت نفت قرار داشت، دولت مجبور به کاهش قابل توجه برنامه‌های یارانه‌ای شد.

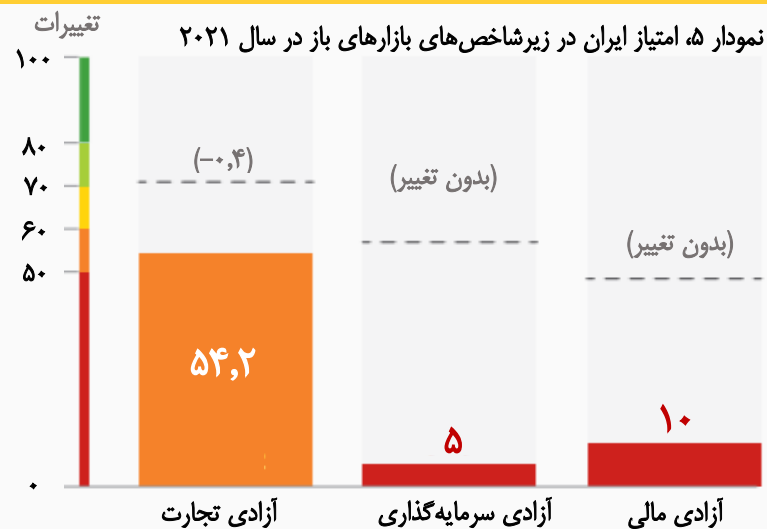

امتیاز ایران در کلیه زیرشاخص‌های کارایی تنظیم‌گری پایین‌تر از میانگین جهانی است. وضعیت امتیاز هر سه زیر شاخص آزادی کسب‌وکار، آزادی نیروی کار و آزادی پولی نسبت به سال ۲۰۱۹ به ترتیب ۰,۲، ۰,۶ و ۰,۹ کاهش است.

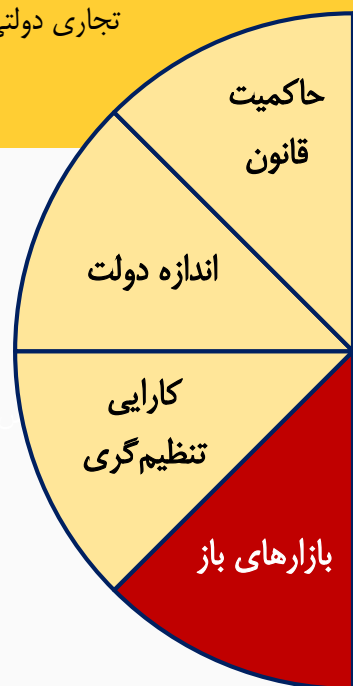
منبع: بنیاد هریتیج

ایران دارای سه توافق‌نامه تجارت ترجیحی است که در حال اجرا است. میانگین موزون نرخ تعرفه در ایران ۱۵,۴ درصد است. این کشور عضوی از سازمان تجارت جهانی نبوده و دولت همچنان مانع توسعه اقتصادی می‌شود و جریان تجارت و سرمایه‌گذاری را تضعیف می‌کند. کنترل‌های دولتی دسترسی به منابع مالی را برای کسب‌وکارها محدود کرده و بانک‌های تجاری دولتی و موسسات مالی تخصصی، بخش عمده دارایی‌های بخش بانکی را تشکیل می‌دهند.

منبع: بنیاد هریتیج

در کلیه زیرشاخص بازارهای باز نیز امتیاز ایران پایین‌تر از میانگین جهانی است. وضعیت امتیاز آزادی مالی و آزادی سرمایه‌گذاری نسبت به سال ۲۰۱۹ بدون تغییر بوده اما امتیاز آزادی تجارت نسبت به سال مذکور با کاهش ۰,۴ همراه بوده است.

وضعیت رتبه و امتیاز شاخص آزادی اقتصادی کشورهای همسایه و مجاور ایران در سال ۲۰۲۱

